

Particularități zonale în folclorul copiilor din Gorj – Valea Jaleșului

Grigore Pupăză

Între atributele majore cu care Gorjul apare înveșmântat la porțile măreției de azi este și acela de veche și bogată vatră folclorică, atribut țesut din picuri de simțire caldă, de visare dulce, de cugete înalte ale oamenilor acestor plaiuri într-un șir de veacuri cu începuturi trecute în legendă și până în zilele izbânzilor de azi.

Și ceea ce-i dă notă specifică acestei vetre este faptul că-n marele cântec al pământului românesc ea se înscrie nu numai cu realizări majore în varietatea genurilor și speciilor, ci și cu o varietate zonală multiplă, în cadrul acestor genuri și specii, aceasta aducându-i încă un spor de prestigiu și frumusețe.

Cine știe să s-abată pe acel „drum lung al Gorjului”, pe drumul cântecului, nu se poate să nu trăiască de fiecare dată sentimentul unei revelații și atunci când ascultă doina „Între Jiu și-ntr-o Olteț”, unde „Cânt-un pui de cuculeț”, ca și „Pe marginea Jaleșului” unde „Cade frunza codrului”, ori „La Tismana-ntr-o grădină” unde „Doru prinde rădăcină”! „Pe culmița Motrului”, unde „Țipă puiul corbului” sau pe marginea Jiului pe care gorjenii ... „Îl trec cu meșteșug / Pe două roate de plug”. Iar dacă ar fi mai asidui căutările și mai adânci cercetările, din umbrele grele și cenușa uitării, s-ar scoate în lumină sclipirile diamantine ale atâtor altor comori necunoscute încă, fiindcă trebuie remarcat faptul că cercetările de până acum, ca și culegerile de folclor din Gorj publicate, lasă încă necunoscute și nevalorificate multe piese de reală valoare și – mai mult chiar – rămân încă domenii în care abia acum se încearcă primii pași.

O astfel de latură este aceea a folclorului copiilor. De altfel, acest domeniu al creației populare e sărac reprezentat și în colecțiile și în cercetările care-l privesc pe plan național. Bogata colecție a lui G. Dem Teodorescu din 1885 dă doar 13 piese din folclorul copiilor; „Comorile poporului” de C. Rădulescu-Codin – din 1930 – încearcă o vagă clasificare și se limitează să amintească pe cele din colecția lui G. Dem Teodorescu. Studiul „Folclorul” al lui G. Vrabie, apărut în Editura Academiei R.S.R. 1970, îi oferă abia două pagini.

Doar „Istoria Literaturii Române”, vol. I, Editura Academiei R.S.R. – 1964, prezintă un studiu sistematic asupra folclorului copiilor.

Ca elemente de generalitate – privind această latură folclorică – în studiile amintite, pot fi relevate:

Constituie un gen de sine stătător care însoțește pe copil în toate manifestările, dezvoltându-se de-a lungul secolelor în strânsă legătură cu jocurile lor și cu educația pe care o primeau în familie□.

Prezintă trăsăturile distinctive determinate de particularitățile de vârstă ale

copilului și se concretizează în simplitate, muzicalitate, plasticitate și folosește ca procedee artistice generale: invocarea, repetarea de cuvinte, descrieri sub formă de povestiri simple, diminutive, numerale, dialogul și – uneori – cuvinte fără sens.

S-a făcut de asemenea constatarea că *în cântecele și scandările copiilor se păstrează vestigii ale unei străvechi culturi populare, obiceiuri și credințe părăsite de adulți și că un fenomen frecvent îl constituie circulația motivelor pe arii geografice largi, în diferite țări europene, ceea ce dovedește și vitalitatea sa ca și asemănarea literaturii mai multor națiuni pe o anume treaptă de dezvoltare a omenirii. Specificul național al acestor producții constă în unele trăsături ale conținutului și formei și în structura internațională și ritmică a limbii*¹.

În fața unor asemenea afirmații, stabilirea unor particularități zonale ar fi o întreprindere zadarnică sau, cel puțin, plină de dificultăți. Se pare însă că adevărul care stabilește că în generalitatea folclorică națională, particularitățile zonale, constituie o realitate pregnantă își are valabilitatea și în domeniul folclorului infantil.

O scurtă incursiune în realitatea aceasta folclorică a unei arii geografice restrânse – **Valea Jaleșului** – va veni să arunce, dacă nu lumina întregă, cel puțin câteva scilipiri clare pe fața adevărului.

De altfel satele de aci vin cu o *zestre folclorică* nespuse de bogată: poezii lirice de mare sensibilitate, balade crescute din viața locală de altădată, legende în care spiritul imaginativ s-a păstrat pe fundalul realităților sociale de aci, cântece transmise prin viu grai, prin frunza codrului ori fluierul ciobănesc, dansuri, datini și obiceiuri toate relevând fondul de aur al sufletului poporului nostru, acea „tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”, crescute aci ca și florile ale căror culori și parfum sunt adunate din sevele numai ale acestui pământ.

E de așteptat dar ca în această bogată „ladă cu zestre” de multiseculară vârstă, copiii acestor locuri să-și fi adunat comorile lor de gând și suflet.

Este apoi știut că realitățile vieții se transmit în vibrații profunde în sufletul copilului și că aceste vibrații prind glas numai în zâmbet sau strigăt de bucurie, ori în lacrimă și suspin, ci și într-o variată gamă de posibilități ale limbajului ce dă notă distinctivă diferitelor etape ale vârstei copilărești.

Piese din folclorul copiilor culese de aci pe parcurs de mai mulți ani și de la informatori de vârste diferite, începând de la copii și până la octogenari, vor veni să justifice afirmațiile de mai sus.

Desigur, aceste piese se încadrează în speciile de circulație generală, așa cum au fost stabilite de cercetători:

- cântecele formule;
- recitativele numerative (formulele de eliminare, „alegere”);

¹ Istoria literaturii române, vol. I, Editura Academiei R.S.R., București, 1964, p. 180.

- literatură propriu-zisă (versuri cântate care însoțesc jocurile copiilor, versuri recitate – cu sau fără rimă, formule cumulative, păcăleli, frământări de limbă).

Cântecele formule – după cât se pare – au atras în mod deosebit atenția cercetătorilor fiind considerate ca preluări ale creațiilor mature din trecutul îndepărtat, în lupta omului împotriva forțelor naturii pentru asigurarea bunăstării și sănătății, versurile fiind socotite ca având forța magică și apărând însoțite și de anumite practici.

În studiul „Cântecele formule”, Stanca Fotino² afirmă categoric că: „Ceea ce pare un lucru demonstrat este *apartenența acestor cântece formulă la clasa descântecelor*”, dar că prezintă o diferență funcțională care dictează chiar modificări de structură. Ele aparțin aceluși moment din viața copilului când „devine capabil să-și găsească propria unealtă mijlocitoare în relația lui cu lumea din jur și să îndeplinească o funcție de cunoaștere”. Copilul devine apt pentru a **comunica** singur cu obiectele inițierii lui. Acum își creează cântece-formule dintre care unele poartă o dublă funcție: aceea de descântec-urare, preluată din practica matură și aceea de element de contact cu lumea – funcție inițiativă.

Preluat de copii, aceste cântece-formule și-au pierdut sensul și funcția rituală și au devenit auxiliare ale jocului sau și-au redus circulația. Nota caracteristică a acestor cântece-formule pe Jaleș, este că ele apar în prezent degajate de ritual.

Folosesc ca procedeu artistic frecvent invocarea: a soarelui, a lunii, a ploii, a unor vietăți sau plante, a unor lucruri neînsuflețite, sau a unor personaje fantastice:

Lună nouă

Taie pânea-n două

Și ne dă și nouă.

Apare strigată doar, fără să mai aibă vreo semnificație rituală.

Detașarea de sensul ritual e uneori atât de evidentă încât apare doar ca strigătul sacadat de împlinire a unei dorințe:

Ieși soare din cotoveață

Că de mult îi diminează!.

Chiar invocarea curcubeului a căpătat aci funcția de element auxiliar de potențare a jocului copiilor în timpul scaldei.

Iată o variantă din Câmpofeni și Stolojani:

Un copil strigă: *Beu, beu, curcubeu,
Roșu e al meu!*

Altul răspunde: *Ba roșu-i al meu
Galbenu-i al tău
Și albastru-al lui Dumnezeu.*

² Idem, p. 182.

Apoi, când, sătui de scaldă, ies pe nisip, s-adună-n cerc, pun câte o frunză la ureche, sar toți într-un picior scandând în cor:

„*Beu, beu, curcubeu,
Scoate ce îi rău!
Biță, biță, curcubiță,
Scoate sângeriță!
Luci, Soare, luci,
Pe-o poală de nuci,
Pe-una de alune,
Care-o fi mai bune,
Care o fi mai rele,
În apă cu ele!*”

după care toți s-aruncă în apă, fără însă să se mai manifeste credința că acest ritual își are vechea funcție elementară de scoaterea apei din urechi.

Cu aceeași funcție de auxiliar al jocurilor copiilor a fost preluată aci din folclorul maturilor și cântecul Păpărușei.

De altfel, situația descântecelor ca și a folclorului ritual în general în momentul actual, când în vatra spirituală a satului pâlpâie cu stingerea-n bătaie, explică din plin și sensul acestui proces de transformare a elementelor tradiționale, proces intens și general în domeniul cântecelor formulă.

Categoria recitativelor numărători este mult mai bogat reprezentată în folclorul copiilor de pe Jaleș.

Acestea cuprind grupuri de versuri recitate într-o ritmică precisă cu scopul de a se alege, prin eliminare, copilul care va avea un anumit rol în joc.

Recitarea e însoțită de o anumită gesticulație. Pe Jaleș aceasta e stereotipă: indicarea cu mâna sau cu degetul a unui copil în timpul pronunțării unei silabe, unui grup de silabe, a unui vers, sau grupuri de versuri.

S-a făcut observația că *recitativele numărători au o răspândire largă și că asemănarea cu cele ale altor popoare reprezintă cazuri de împrumut sau de poligeneză*³. Elemente similare se referă atât la unele motive, cât și la procedeele de creație a imaginii poetice. G. Dem Teodorescu constată asemănarea unor jocuri și versuri cu cele existente în folclorul copiilor greco-itali cu 20-25 secole în urmă.

Faptul că în ele se găsesc preocupări de a aduce imagini din lumea înconjurătoare, de a oglindi realitatea socială dintr-o anumită epocă și aspectele de mediu specific în care copiii-și trăiesc viața constituie însă un argument puternic în sprijinul părerii că, dacă procedeele stilistice rămân în general aceleași, fenomenul de adaptare în timp și în spațiu și-a imprimat și continuă să-și imprime amprenta și asupra acestei categorii.

În rândul pieselor de acest tip culese din satele de pe Jaleș se pot face

3 Stanca Fotino, Cântecul formule, Ramuri, Craiova, 15 decembrie 1970.

unele diferențieri graduale.

Astfel, unele apar ca simple exerciții pentru începuturile de învățare a numărării. Acestea poartă aci numele de „țurchizări”, „înțurchizări” sau „enchezări”. Chiar numai termenii aceștia locali, absenți în dicționare și în studiile respective, vin de la început să arate o contribuție locală însemnată în folclorul copiilor.

Aceste „înțurchizări” folosesc ca procedeu de creație enumerarea de la 1 la 3; de la 1 la cinci, sau de la unu la zece, prin adăugarea de sufixe ca în exemplul: unica, donica, treica, patrica, cingara, care astfel se limitează între unu și cinci, ca numărătoare, și continuă cu recitative fără sens: „ungara, socote, bocoto, Tănase, Gheorghe” sau ca în exemplul: „unii, donii, trenii, panii, cinii, sava, rodii, godii, gârla-n cioc!”, ori merge până la limita „zece”: unica, doica, treica, patrica, cincica, șesica, șeptica, optica, noica, zecica și încheie accentuând: „purcica”.

Uneori aceste creații se bazează pe îmbinarea unor silabe și cuvinte fără un sens rațional, concret, singurele condiții fiind cele de rimă și ritm. Iată asemenea înțurchizări: „ecutu, becutu, tucutu, be”; „fabiu, fabru, domine, entu, entu, pe, la, pu, trec, a, se ne, a, u” sau: „un ara, do ara, car ara, car amiș, banchiș, șoșoi, cataroi, de, e, vloi, pup”.

Efecte stilistice originale se obțin și prin asocierea versurilor constituite din silabe fără sens cu versuri propriu-zise: unica, „donica, trei sălcele; mati, mati, farmecele”; „țurlui, țurlui, papagal, măgar”, ori: „una lica și dolica și treala, portocala, murgui, murgui, călăruși după uși, Sandu, găinuși”.

Recitativele numărători sunt foarte mult folosite de copii în două categorii de jocuri: „de-a pitulușu” (mijoarca cum îi spun moldovenii) și în jocurile așa zise „de sorți”, de alegere.

În jocul „De-a pitulușu” rostul recitativelor este de a măsura timpul care trece de la momentul „alegerii” celui care trebuie să caute pe cei pitulați și până la pitularea acestora.

În cazul acestora șirul se termină cu un cuvânt semnal, după care căutătorul pleacă în căutare, ca mai jos: unica, donica, trenica, trei sagele, papugele, țui, țui, pituluș! Și semnalul: „Cucu!” Alteori finalul e un vers semnal:

Unu, doi, trei

Pleacă lupul după ei

Cine nu-i gata

Dau cu lopata!

Înainte de a pleca să se pitule, „pitulații, ca să-și asigure securitatea pitulatului, adică nu vor fi urmăriți de căutători” lansează imprecizia:

Cruciuliță de argint

Crape-ți ochii-n douășcinci!

Cruciuliță de mătasă

Crape-ți ochii-n douășasă!

Dacă te-i uita

Să-ți moară și maică-ta!

În afară de recitativele numărători, pentru „alegerea” la pitulușu se folosește ghicirea mâinii în care e o pietricică, cu recitativul:

Mă trimise mama, tata

Să ghicești unde e piatra!

În timpul căutării, pentru a provoca râsul pitulaților și a-i descoperi astfel mai ușor, căutătorul scandează:

Eu m-am pitulat

La tata su'pat.

Tata m-a aflat

Și m-a împușcat

Pușca face „Pac!” (strigă tare)

La (cutare) în stomac.

După cum se vede, la un astfel de joc, folclorul copiilor îmbracă o formă evoluată, situându-l pe o treaptă aproape mult de al maturilor.

Același lucru vin să-l confirme și varietatea creațiilor menite să stabilească alegerea, acei „sorti”. Recitativele care folosesc silabe și cuvinte fără sens se restrâng și chiar la acestea finalul e totdeauna un imperativ cu sens:

An, tan, Tina

Sa ura, cabina,

Sa uraca, lucica,

Eu ten luș,

Oul cu albuș

Și o boab-amară

Ieși, te rog, pe uș-afară!

Și în rândul acestora distingem două straturi: unul care se menține pe linia recitativelor numărători și al doilea strat care cuprinde creații evolute și mai ales creații care vin să infirme acele păreri care socotesc că folclorul copiilor s-ar menține într-un stadiu de încremenire în forme imuabile, că atestă contrariul și anume că legea adaptării și a receptivității folclorice la noile condiții de viață social-istorică guvernează și dezvoltarea folclorului infantil.

Iată acum câteva exemple din primul strat:

Înainte de numărătoare se angajează următorul dialog foarte simplu:

- *Cum dai oala, măi vecine?*

- *Zece lei, cu coada ei!*

după care urmează numărătoarea: un, doi, trei, ... până la zece (reluând-o de la capătul șirului de copii, dacă-s mai puțini de zece). Celui asupra căruia au căzut sortiile lui zece i se strigă: „Ieși, berbec!”

Alteori numărătoarea este precedată de constatarea:

Șade barza pe cuiabar

Și numără ouăle.

Deseori numerele apar îngemănate și între aceste îngemănări se intercalează versuri care rimează cu al doilea număr îngemănat și ultimele versuri exprimă imperativul sorților:

Una, două,

Hai că plouă!

Trei-patru

Hai la teatru

Cinci-șasă

Hai la masă!

Șapte-opt

Porumb copt

Nouă-zece

Un pahar cu apă rece

Pe la domnul care trece

Și-o cafea amar '-amar'

Eu te rog să ieși afar'.

Destul de interesante apar acele recitative care trebuie să aleagă, pe rând, în același joc, doi copii. Aci, numărătoarea apare simplă la început și e continuată de formulele succesive ale alegerilor, ca mai jos:

Unu, doi, trei, ... până la zece

Un pahar cu apă rece!

Toți țiganii să se-nece

Numai unu să rămâie

Să se facă praf tămâie,

Praf tămâie de colac

Ieși afară, pui de drac!

Și în continuare, pentru al doilea:

Vine baba cu cazanu'

Să boteze pe țiganu'

Și îi pune numele

An, dan, tu

Ți-ga-nu!

Unele dintre ele aduc expresii populare pline de farmec și autenticitate:

Ala-bala, portocala

Trei ori opt

Și-un sticloz

Și-o bobită mazărică

Ram-plam plic

Talpă de voinic, (în unele „Cruce de voinic”)”. Subliniez „***talpă de voinic***”

atât de plină de sens când e vorba de a sublinia voinicia adevărată.

Din al doilea strat al recitativelor, cel evoluat, se desprind unele care dovedesc capacitatea de oglindire a realităților social-istorice:

*Trec turci
Cu papuci
Taie cap
După cap
Și pe limpede izvor
Curge sânge roșior
Tu ești turc!*

De altfel, năvala și jaful turcesc sunt prezente în multe creații ale maturilor de pe Jaleș, și, așa cum o să vedem mai departe, ele au sensibilizat profund și folclorul copiilor de aci.

Încadrarea în actualitate pare uneori extrem de evidentă.

*Unu, doi, trei pitici
Arde moara Sandovici!
Pompieri de la Băneasa
Au venit să stingă casa.
Pompieri de la Bacău
Au aprins-o și mai rău.
Una mie sută lei
Ia, mă rog, pe cine vrei!
Și se poate și așa:
U.R.S.S.*

*Rămânem prietene
O mie de secole.*

Hazul copilăresc răzbate puternic în aceste recitative și constituie nota de conținut care creează atmosfera de bună dispoziție și veselie necesare jocului:

*Burtă Mălai
Se urcă-n tramvai
Tramvaiul pornește
Și Burtă pleznește.*

Sau:

*Vine ursu-nfiorat
Cu pistolul încărcat
Dar nu-s cheile la mine
Ci-s la baba-n București
Eu te rog, afar' să ieși!*

Ar mai putea fi citate multe în acest sens ca:

*Henchi, benchi, țurchiza
Prinde musca n-o lăsa!*

Și:

O șopârlă călătoare

A-ntrebat de sărbătoare:

- Ce e azi și ce e mâine?

- Mâine-i ziua lui Ispas

Să tăiem un câine gras.

Câteodată recitativele de „alegere”, „de sorți” sunt împrumutate din creațiile tinerilor în sufletul cărora a înmugurit dragostea:

Într-un coș cu viorele

Stăteau două păsărele

Amândouă ciripesc:

Eu pe tine te iubesc! (alegerea făcându-se pe ultimul vers).

Un fenomen caracteristic ce are loc în folclorul copiilor de pe Jaleș – și socotesc că are caracter de generalitate – este acela al contaminării cu elemente din mediul urban, fenomen explicabil prin legăturile ce se țin între copii prin tabere și excursii și atâtea alte mijloace care stau la îndemâna copiilor de azi. Iată câteva exemple care arată cum e atacat domeniul acesta al recitativelor de acest fenomen:

Un marinar de la marină

Ce pe schiuri se plimba

O chinezoaică de farmec plină

Chinezește-așa cânta:

A-ne-lu, a-ne-lu

A-sau, Si-ne-vu

Se-ve-lu, Se-ve-lu

Să te ia.

Și altul:

Două babe gârbovite

Stau pe canapea cinstite

Și, sorbind dintr-o cafea,

Franțuzește-așa vorbea:

Parle-vu (Într-o variantă „șparle-vu”)

Parle-vu

Ieși afară tu!

Tot de dată recentă și venit pe aceeași cale este și cel următor – în circulație azi – care demonstrează însă că unele aduc elemente din producțiile orășenești de îndoielnică valoare:

Seara, când se lasă luna

Pe Podișul mexican

Mexicanii stau la pândă

Să vâneze un curcan

Domnișoara Eva
A plecat din București
Și-a lăsat ca amintire
Trei cântece franțuzești:
Unu este „Bebi”
Altul este „Cea”
Și-al treilea este

Chiar în burta dumneata.

Fenomenul contaminării sau mai bine zis al primenirii prin contaminare, aduce în recitativele pentru eliminare, alegere, sorți, imagini realiste chiar din mediul școlar făcând din asemenea versuri un „**auxiliar ludic**” **al studiului**:

Chiți, Biți,
Ieși la tablă!
 - *Nu știi lecția, doamnă dragă!*
 - *Dar de ce n-ai învățat?*
 - *Am fost ieri la bal-mascăt.*
 - *Bal mascăt îți trebuie ție?*
Hai cu min' la cancelarie
Să-ți dau unu' la purtare
Și un doi la geografie.

Și imperativul: „Ieși afară, bal-maschie!”

Aspectul cel mai elevat al folclorului copiilor îl constituie, așa cum indică cercetările, literatura propriu-zisă.

Dacă procedeele stilistice utilizate și în cadrul acestei specii sunt comune cu ale cântecelor formule și ale recitativelor-numărători, conținutul tematic al acestei categorii diferă mult, în aceasta constând și elementul de noutate pe care-l pot aduce. Tocmai de aceea, ca și recitativele numărători și această categorie se bucură de o mare varietate și bogății.

Din multitudinea celor notate din satele de pe Jaleș, voi alege doar câteva care constituie nota specifică a văii, deși s-ar putea prezenta multe din cele care amintesc aspecte din procesul muncii („Zidul”, „Ițele”, „Dracul în cânepă”, „Bobociei mării”); altele care imită aspecte din viața animalelor („Puia gaia”, „Cloșca cu pui”, „Ursu' doarme”), ca și ghicitori și jocuri de cuvinte pe care le întâlnim frecvent în acest gen folcloric în piese de largă circulație.

În această alegere am găsit unele în care aspecte ale realității sociale apar pregnant reliefate:

- *Câți copii ai măi țigane? (cutare?)*
 - *Doi la oi,*
Doi la boi,
Doi la curte la ciocoi
Și Ciurilă și Burilă

*Și Matei cu Dosotei,
Stau la foc că-s mititei,
Vai săracii! Vai de ei!*

Ocupația locală a olăritului, practică în trecut de un număr mare de gospodării din Arcani, e menționată de strigătul cu care încep unele jocuri în cerc:

„Cu pământ din Drumu' Mare”, Drumu' Mare fiind locul unde olarii locali găseau cea mai bună argilă pentru vasele din lut ars.

La fel, folosirea copiilor la păscutul vitelor e atestată de strigătul sacadat:

*Pitpalaca mulge vaca
Cârstoiul bate bătăiul.*

Între elementele de noutate pe care folclorul copiilor de pe Jaleș le aduce în marea comoară gorjeană și națională, element pe care-l considerăm unic este așa-zisul cântec al „Toconelelor”, creație a copiilor din Câmpofeni. Acesta constituie o atestare puternică a efectului negativ al postului îndelungat – cu strictete păstrat aci – asupra copiilor, concretizat într-un obicei a cărui vechime nu poate fi stabilită. Joi, înainte de Paști, în amurg, cete de copii aleargă pe ulița bisericii. Cel mai iute urcă în clopotniță și începe să bată toaca. Ceilalți, săltând într-un picior, scandează în cor:

*Toco-toconelele,
Azi îs Joimărelele,
Poimăine-s Păștelele!
Dă-le-ncolo de urzici
Că-s mai bune ouă dulci.
Alteori apare și adaosul:
Câte-un ou roșu la Paști,
Să-l mâncăm cu cozonaci.*

O altă variantă e dovada bucuriei exuberante cu care copiii întâmpină primăvara care le aduce nu numai viorele ci și laptele mielelor și ouăle dulci în locul urzicilor de care par sătui:

*Toco-toconelele
Au dat viorelele
Și fâtară mielele!
Dă-le-ncolo de urzici
Că-s mai bune ouă dulci.*

O manifestare folclorică menită să antreneze întreaga colectivitate sătească în fastul sărbătoresc al anumitor zile de petrecere este acel cunoscut „sâc” aruncat în acea „**strigare peste sat**”, obicei practicat și azi de maturi în unele zone adânc păstrătoare ale tradiției folclorice.

În zona Jaleșului acest „sâc” a fost preluat de folclorul copiilor din acela

al maturilor. Și, pare-se și în zonele limitrofe. În „Tineretea lui Brâncuși”, V. G. Paleolog dă un asemenea „sâc” din zona Bistricioarei, ocazionat de o fractură la mână suferită de copilul Brâncuși la 6 ani, în urma căderii dintr-un cireș. Cu mâna pusă în scândurele de baba Evdochia din Gureni, Costache trebuia să adauge la durerile fracturii „sâcul” copiilor din sat care-l scandau așa:

Costache, Costache!

Cine ți-a rup cotul, cotocul?

- Iagu Cireșagu!

- Unde-i Iagu Cireșagu? ș. a. m. d.

Pe Jaleș, acel „sâc” din strigarea peste sat preluat de la maturi din vreme ce nu se mai știe, este un exuberant strigăt primăvăratec de încredere în viață, în roadele muncii proprii.

Cele câteva variante notate de la un bătrân de 87 de ani, de la o bătrână de 84 de ani, de la un bărbat de 48 de ani și o femeie de 38 de ani, au, în general, același conținut, diferind puțin doar ca formă. Practica acestuia avea loc în noaptea lăsatului postului de Paști când se făceau tuțăici și vârteje în care se dădeau copiii strigând pentru cei rămași acasă:

Aoș, maieș, maieș!

- Ce ți-e maieș, maieș?

- Găinile mele ouătoare

Și-ale tale curcurezătoare!

- Găinile mele ouă-n cuibar

Și-ale tale-n Feregar (loc din pădurea din Câmpofeni)

- Găinile mele fac ouăle cât drugile

Și-ale tale cât nucile!

- Cânepa mea crește mare cât casa

Și verde ca mătasa

Eu îs mai mare și mai tare

Și-o să mă duci acu-n spinare.

Dacă încadrăm acest „sâc” în peisajul nocturn la lumina focurilor de lângă tuțăici sau vârteje și avem auscultatea repetării lui pe cuprinsul unui întreg sat, îi putem înțelege pe deplin funcția de dinamizare a vieții satului într-un moment festiv, acea chemare răscolitoare la încrederea în propria forță, atunci când sevele primăverii stau gata să irumpă.

Un alt element specific pe care-l aduce folclorul copiilor de pe Jaleș, și care pune în lumină înalta etică a folclorului nostru, îl constituie preluarea și adaptarea, prin dramatizare, a unor elemente de basm și baladă.

„Alo, trap, trap!” îi spune unui joc în care tema este lupta dintre Făt-Frumos și zmeii basmelor noastre.

Personajele din joc: Un grădinar,
Făt-Frumos,

Zmeul,
Florile (dese și numite de grădinar).

Grădinarul, între flori.

Dintr-o parte apare Făt-Frumos, din cealaltă, zmeul.

Făt-Frumos: Alo, trap, trap!

Grădinarul: - Cine-i?

- Făt-Frumos!

- Ce vrei?

- O floare.

- Ce fel de floare?

- Mirositoare.

- Cum îi zice?

- Busuioc.

- Avem (Copiii care poartă numele respectiv trec de partea lui Făt-Frumos).

Urmează zmeul: Alo, trap, trap!

Grădinarul: - Cine-i?

- Zmeul!

- Ce vrei?

- O floare!

- Ce fel de floare?

- Înțepătoare (mușcătoare).

- Cum îi zice?

- Urzică!

- Avem pe lângă gard! (Copiii cu acest nume trec de partea zmeului).

Tot așa dialogul continuă, grădinarul având grijă fie să repartizeze pe copiii cei mai vârtoși de partea lui Făt-Frumos, fie în număr mai mare.

După ce toate „florile” au trecut la cele două căpetenii, începe lupta prin „smulgere” (tragere), din care Făt-Frumos iese biruitor și în final, grădinarul rostește:

De acum, în grădina mea

Făt-Frumos poate intra

Zmeul n-are ce căuta.

Tema luptei dintre Bine și Rău, generală basmelor noastre, și triumful Binelui ca final al acestei lupte – una din semnele cele mai elocvente ale optimismului românesc – apar destul de evident.

Multe balade de pe Jaleș păstrează în conținutul lor tematic amintirea tragică a năvălirilor turcești, răpirile, uciderile. Dintre acestea copiii au preluat, dramatizând în jocurile lor balada „Sus în vârful dealului”, în circulație aci în cinci variante, trei cu titlul „Pe culmile dealului”, una „Sus în vârful muntelui”

și alta „Cântec bătrânesc”. Dintre acestea, patru au un conținut mai complex și în toate este vorba de tentativa de răpire a fetei Săndulesei sau Rădulesei, fără reușită însă, deoarece fie că fata se sinucide, fie că mama îi înșeală pe turci cu un mormânt improvizat.

Pentru a demonstra fidelitatea preluării în jocurile lor a conținutului baladei iată, mai jos, conținutul celei mai simple variante culese de la o informatoare de 80 de ani și apoi jocul copiilor.

Pe culmița dealului – cum începe balada –

Trec turcii-mpăratului

La fetița Sandului.

Acasă găsesc pe Sănduleasă, mama fetei, căreia îi cer fata.

Aceasta îi anunță că fata a murit însă ei nu cred fiindcă văd „cusătura pe masă și oglinjoara-n fereastră”. Pentru a-i convinge, Sănduleasa îi invită:

Dacă nu-mi credeți cuvântul,

Veniți să-i vedeți mormântul

La tufa de leuștean

Unde-i pământul viclean.

Jocul copiilor apare astfel:

Mai mulți copii în cerc, iar departe câțiva stau cu spatele întors și ochii acoperiți.

Din mijloc, unul rostește ritmat întinzând mâna către fiecare copil din cerc odată cu rostirea unui grup silabic ritmat:

Sus în vârful muntelui

La castelul Sandului (Radului, Grecului)

Sandu are o fetiță

Și frumoasă mai era

Ileuța o chema (Fata la care se ajunge cu ultima silabă iese din rând).

Și apoi se continuă:

Într-o zi de dimineață

Fata iese la fereastră.

Ileuța se întoarce către următoarea din joc anunțând-o:

I-auzi măiculița mea

Că vin turcii și mă ia!

Fuge și se ascunde după o fată din rând.

Apare grupul de copii (turcii), unul din ei rostind:

- *Bună ziua Jupâneasă!*

Unde-i fata cea frumoasă?

Mama: *Fata, fata cea frumoasă*

E-ngropată după casă!

Dacă nu-mi credeți cuvântul,

Haideți să-i vedeți mormântul.

Copiii (turcii): Pleznind din palme și scandând:

Șapte mâini, șapte lopeți,

Or să te taie-n bucăți

Dacă fata n-o arăți!

Aleargă după ea prin spatele celor din cerc și dacă n-o prind până la locul unde-i ascunsă Ilenuța, trec din nou în așteptare.

Această preluare și adaptare spontană în care n-a intervenit nimic altceva decât imboldul lăuntric a ceea ce are mai scump și nobil sufletul copilăresc – acea puritate etică – constituie, credem, dovada cea mai elocventă a valențelor educative multiple ale folclorului și totodată e demonstrația evidentă a procesului de transformare a elementelor tradiționale, proces ce se manifestă intens într-un sens ascendent și care imprimă reale valori estetice folclorului copiilor, prin receptivitatea sa la nou.

Desigur, în complexitatea de probleme pe care le ridică o cercetare zonală, un loc de seamă îl ocupă problema acelor elemente de geneză, sau mai bine zis de stimulare a creației folclorice infantile dintr-o zonă în care el se manifestă bogat.

În ce privește zona Jaleșului, aceasta își are explicația în **tradiția șezătorii**, care începând din august și până toamna târziu, se desfășura afară, în marginea drumului, la foc, în vetre vechi și apoi trecea în casă. Copiii, nelipsiți de aci, își desfășurau jocurile lor nestingheriți de nimeni, învățau altele de la cei mai în vârstă, ascultau basme ori balade, învățau cântece pe care apoi le preluau și ducând partea lor de contribuții prin adaptarea unora la puterea lor de înțelegere și la jocurile lor.

Aci, la aceste șezători și-au făcut exercițiul poetic generații după generații și exercițiul acesta a început de la acele cântece-formule sau recitative numărători de la care s-a trecut la folclorul literar adevărat. De aceea, cred că una din cele mai de seamă concluzii pe care le va statornici cercetarea zonală a folclorului copiilor din Gorj va fi aceea a raportului direct – matematic aș îndrăzni să anticipez – între bogăția creației folclorului a copiilor și cea matură din zona respectivă.

Elementele acestea de geneză imprimă de altfel și particularitățile zonale, particularități care constituie o dovadă în plus a puterii creatoare a poporului nostru, manifestându-se nu numai pe arii geografice restrânse, ci și pe cicluri de viață.

Și poate că acesta trebuie să constituie și imboldul de a-l culege și cerceta, alături de acela că, astăzi când se caută mijloace de educație liberă la copii și avem acest mijloc ca o floare rară crescută în grădina de minuni a comorilor străbune – cu multiple și variate valențe educative – e o datorie de a-l folosi, după cum un opus al folclorului infantil poate constitui una dintre cele mai bogate surse pentru cercetătorii psihologiei acestei vârste.

Cercetarea aspectelor zonale vine nu numai să potențeze adevărul că

folclorul copiilor este parte integrantă din patrimoniul cultural al poporului nostru, afirmându-se ca un gen aparte, cu un conținut și un mod de realizare artistică proprie, ci și că, prin aceste particularități zonale, dă dovadă de o mare vitalitate încadrându-se astfel în acel flux continuu al „tinereții fără bătrânețe” și al „vieții fără de moarte”, cu care, din veac în veac, pășește viguros spre veșnicie, creația noastră populară.